

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav translatologie
Filologie – Translatologie

Teze disertační práce

Mgr. Lenka Mundeová

Překlad prostředků mluvenosti v beletrii.
Stoletá historie překladu Maupassantovy povídky *Ivrogne*

Translation of Colloquial Language Devices in Fiction:
A Century of Maupassant's *Ivrogne* in Czech Translation

Praha, 2016

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Duběda, Ph.D.

Klíčová slova

Mluvený jazyk, mluvená čeština, mluvená francouzština, stratifikace jazyka, jazykové variety, stylizace mluvenosti, překlad, dějiny překladu, překladatelská analýza, kritický rámec, Guy de Maupassant, povídky Guy de Maupassanta, *Ivrogne*, naturalismus, francouzský naturalismus, český naturalismus, Pavel Projsa, František Sekanina, Vilém Opatrný, Luděk Kárl, Dana Melanová.

Abstrakt

Disertační práce porovnává stylizaci dialogu francouzského originálu Maupassantovy povídky *Ivrogne (Opilec)* z roku 1884 s pěti českými překlady vydanými v období od r. 1902 do r. 1997. Předmětem srovnávací analýzy jsou prostředky mluveného jazyka včetně dialektu, které se velmi výrazně uplatňují v dialozích této povídky a jsou pro interpretaci Maupassantova textu významným vodítkem.

Analýze excerpovaného materiálu předchází popis základních znaků mluvené francouzštiny a češtiny a srovnání jejich stratifikací. Usouvztažnění mluvenostních variet obou jazyků je důležitým předpokladem posouzení adekvátnosti překladu prostředků mluveného jazyka použitých v jednotlivých českých verzích povídky *Ivrogne*.

Práce zohledňuje také vývoj estetických překladatelských norem v českém prostředí a jejich vztah k normě domácí beletrie, přičemž přináší nástin výrazných tendencí českého uměleckého překladu, které se uplatňovaly při převodu prostředků mluvenosti z francouzštiny do češtiny ve sledovaném časovém rozmezí.

Jednotlivé jazykové prostředky použité v analyzovaných překladech jsou interpretovány v kontextu doby, v níž překlady vznikly. Při jejich stylistickém hodnocení vycházíme především z dobových jazykových příruček (slovníků a gramatik) a přihlížíme k diachronně zaměřeným studiím o jazykových jevech zkoumaných období.

Analýzy jednotlivých českých verzí povídky *Ivrogne* zaznamenávají proměny pohledu na mluvenost v kontextu českého literárního překladu. Přinášejí také zjištění, že stylové charakteristiky Maupassantova textu reflektují především překlady z druhé poloviny 20. století.

Key words

Colloquial language, colloquial Czech, colloquial French, language stratification, varieties of language, stylization of colloquial language, translation, history of translation, translation analysis, critical framework, Guy de Maupassant, short stories by Guy de Maupassant, *Ivrogne*, naturalism, French naturalism, Czech naturalism, Pavel Projsa, František Sekanina, Vilém Opatrný, Luděk Kárl, Dana Melanová.

Abstract

The dissertation compares the stylization of the dialogues in the French original of Maupassant's short story *Ivrogne (The Drunkard)*, written in 1884, with five Czech translations published between 1902 and 1997. The comparative analysis is focused on the devices of colloquial language, including dialect, which appear frequently in the dialogues of the story and prove to be extraordinarily useful when interpreting Maupassant's text.

The analysis of the excerpted material is preceded by the description of the basic characteristics of colloquial French and Czech, followed by the description of their stratifications. The mutual relation of the colloquial language varieties is an important prerequisite for the evaluation of the translations of colloquial language devices and their appropriateness in the individual Czech versions of *Ivrogne*.

The paper also deals with the development of Czech aesthetic translation standards and their relation to the standard of local fiction, outlining the important tendencies of Czech fiction translation applied when colloquial devices were conveyed from French to Czech during the specified timeframe.

The individual language devices used in the analysed translations are interpreted within the context of their corresponding periods of creation. For the evaluation, contemporary linguistic handbooks (dictionaries and grammar compendia) were used with regard to diachronically focused papers on language phenomena of the periods in question.

The analyses of the individual Czech versions of the *Ivrogne* short story follow the shifts in the view on colloquiality within Czech literary translation. They also prove that the stylistic features of Maupassant's text are reflected mostly in the translations made in the second half of the twentieth century.

Obsah

1. Cíl a zaměření disertační práce	5
2. Struktura disertační práce a použitá metodika	5
2.1. Kapitola (1) Úvod	5
2.2. Kapitola (2) Stratifikace národních jazyků v kontextu překladu	5
2.3. Kapitola (3) Metodologie	5
2.4. Kapitola (4) Normy v dějinách překladu od doby lumírovců do devadesátých let 20. století	6
2.5. Kapitola (5) Kontext české literární tvorby	7
2.6. Kapitola (6) Translatologická analýza: literární stylizace Maupassantova dialogu v originále a v překladech	8
2.7. Kapitola (7) Závěr	8
3. Shrnutí hlavních zjištění – výstupy z analýz.....	8
3.1. Text francouzského originálu (1884).....	8
3.2. Překlad Pavla Projsy (1902).....	9
3.3. Překlad Františka Sekaniny (1910).....	10
3.4. Překlad Viléma Opatrného (1950).....	10
3.5. Překlad Lud'ka Kárla (1961).....	11
3.6. Překlad Dany Melanové (1997).....	11
4. Závěrečné shrnutí, přínos práce, výhledy	12
5. Výběrová bibliografie	14

1. Cíl a zaměření disertační práce

Cílem práce bylo zachytit výrazné tendence českého uměleckého překladu uplatňované při převodu prostředků mluvenosti z francouzštiny do češtiny. Při popisu těchto tendencí jsme vycházeli z pěti překladů povídky Guy de Maupassanta *Ivrogne* (tj. *Opilec*) z roku 1884. Zaměřili jsme se přitom na časové rozmezí, v němž byla uvedená povídka v českém prostředí vydávána, tzn. na období od prvního desetiletí 20. století po devadesátá léta 20. století.

V práci jsme formou translatologické analýzy porovnali stylizaci dialogů francouzského originálu této povídky a českých překladů Pavla Projsy (1902), Františka Sekaniny (1910), Viléma Opatrného (1950), Ludřka Kárla (1961) a Dany Melanové (1997). Předmětem srovnávací analýzy, jež je jádrem této práce a má zároveň charakter případové studie, jsou prostředky mluveného jazyka včetně dialektu. Ty se výrazně uplatňují v dialozích Maupassantovy povídky, odehrávající se na normanském venkově, a jsou pro interpretaci zdrojového textu významným vodítkem. Mluvenostní prostředky (přesněji řečeno prostředky stylizace autentické mluvy) mají v této povídce charakterizační funkci tak jako v dílech jiných naturalistů, resp. slouží k sociálnímu a místnímu zařazení postav. Navíc dynamizují děj povídky, jejíž větší část představuje dialog místních rybářů v hostinci, a vystihují emocionální rozpoložení jednotlivých protagonistů. Některé z mluvenostních prvků jsou také nástrojem nápodoby řeči opilce.

2. Struktura disertační práce a použítá metodika

2.1. Kapitola (1) Úvod

2.2. Kapitola (2) Stratifikace národních jazyků v kontextu překladu

Tato kapitola obsahuje popis základních znaků mluvené francouzštiny a češtiny a zabývá se srovnáním jejich stratifikací. Tento popis a srovnání (resp. usouvztažnění) mluvenostních variet obou jazyků byl významným předpokladem pro porovnání stylizace dialogů v Maupassantově povídce *Ivrogne* s jejich stylizací ve zkoumaných překladech a pro posouzení adekvátnosti překladu prostředků mluveného jazyka. Ze srovnání mluvené francouzštiny a češtiny vyplývá, že francouzština pracuje především s lexikálními a fonetickými prostředky i s prvky mluvené syntaxe a že mluvenost v češtině se navíc výrazněji projevuje v rovině morfologické (zejm. obecně české koncovky). Důsledné využití mluvenostních prostředků v českém překladu z francouzštiny do češtiny si pak vyžaduje příznakovější posun celého textu, a tudíž zapojení morfologických a morfonologických prostředků hovorové a obecné češtiny.

2.3. Kapitola (3) Metodologie

Metodologická kapitola vymezila kritéria, na jejichž základě byly následně hodnoceny překlady povídky *Ivrogne*. Popsali jsme zde postupy následně využitě v translatologické analýze dialogů obsažených v pěti českých překladech.

Tato kapitola zdůrazňuje nutnost vymezení tzv. kritického rámce („critical framework“ – pojem britského translatologa Lance Hewsona), tzn. zasazení překladu do přijímající kultury, které je nezbytné pro adekvátní posouzení prvků mluveného jazyka použitých v překladu.

(Hewson, 2011) Do kritického rámce, jehož vymezení předcházelo analýze každého překladu, byly zahrnuty tyto aspekty:

- 1) sekundární texty vztahující se k překladu a umožňující zasadit překlad do dobového kontextu přijímající kultury a získat představu o dobové recepci překladu (recenze a kritiky překladu, ale i předmluvy, doslovy, vysvětlivky a veškerý poznámkový a odkazový aparát v knižních vydáních překladů);
- 2) dostupná data o překladateli umožňující odhalit jeho motivaci pro volbu strategií využitých při překladu mluvenostních prostředků (např. kritiky a nejrůznější hodnocení jeho dalších překladů, případně informace o původní tvorbě překladatele);
- 3) texty preskriptivního charakteru o překladu vznikající v přijímající kultuře (vyjádření překladatelů, vydavatelů, programová prohlášení škol překladu či literárních skupin);
- 4) překladatelské normy a jejich vztah k domácím normám:
Přihlédnutí k vývoji norem, pokud jde o užívání prostředků mluvenosti v beletristických překladech i v domácí literatuře, mělo odhalit, proč překladatelé uplatňovali tyto prostředky ve větší míře, či je naopak záměrně nivelizovali;
- 5) dobová jazyková norma:

Poučení o jazykové normě platné v době vydání překladů jsme získali díky diachronně zaměřeným publikacím o jazykových jevech uplatňujících se ve zkoumaných obdobích a především díky dobovým jazykovým referenčním příručkám, tj. výkladovým slovníkům obsahujícím stylistické hodnocení lexika a dobovým gramatikám. S pomocí těchto příruček jsme zjišťovali, zda jevy přítomné v překladech odpovídají dobové spisovné normě, nebo se od ní odklánějí.

K posouzení jazykové normy platné v době vzniku překladu Pavla Projsy a Františka Sekaniny jsme využili Gebauerovu *Mluvnici českou pro školy střední a ústavy učitelské* (2. vydání z let 1894–1895) a *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů* z roku 1902 od téhož autora. Překlad Viléma Opatrného a Luďka Kárla byl hodnocen s pomocí *České mluvnice* A. Jedličky a B. Havránka z r. 1951 a *Pravidel českého pravopisu* z r. 1957. Hodnocení lexika použitého v prvních čtyřech překladech vycházelo z *Příručního slovníku jazyka českého* (1935–1957) a/nebo ze *Slovníku spisovného jazyka českého* (1958–1978). Stylová charakteristika prostředků v překladu Dany Melanové se opírala o *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (1994) a gramatické jevy vyskytující se v tomto překladu byly konzultovány s *Příruční mluvnici češtiny* (1995).

2.4. Kapitola (4) Normy v dějinách překladu od doby lumírovců do devadesátých let 20. století

Po vymezení pojmu estetické normy v překladu, kterou chápeme jako soubor normativních kritérií cílové kultury, mající vliv na jednotlivá překladatelská řešení, následoval nástin vývoje normy v překladu od posledních desetiletí 19. století po devadesátá léta 20. století.

Zmapování české překladatelské normy v obecnější rovině a zejména nahlédnutí dějin překladu prismatem normy reprodukční a normy uměleckosti, které vycházelo především z Levého *Českých teorií překladu* (1957), nám pomohlo najít odpovědi na otázky, proč se autoři námi analyzovaných překladů vyhýbají mluvenostním prostředkům i přes výskyt těchto prostředků v předloze, nebo proč prvky mluveného jazyka naopak využívají hojněji v souladu

s originálem. Přestože norma překladu té které etapy dějin není popsitelná beze zbytku, bylo možné v některých obdobích pozorovat jednotnější postoj k překladatelské metodě, a tudíž i k výběru jazykových prostředků. Odvahu překladatelů používat nespisovné prostředky, nebo naopak příklon ke spisovnější podobě jazyka jsme odůvodňovali také tím, jaké zvyklosti panovaly v domácí beletrii. Jak se ukázalo, výběr jazykových prostředků (pokud jde o spisovnost – nespisovnost) užívaných v domácí literatuře a v překladech často koreloval.

Popis vývoje překladatelských norem se opíral také o tyto publikace a studie: *Kapitoly z dějin českého překladu* editované Milanem Hralou, *Francouzsko-české vztahy v oblasti překladu (1945–1953)* Pavla Čecha, *České překlady francouzské literatury (1960–1969)* Kateřiny Drskové a *Překlad literárního díla z francouzštiny do češtiny po roce 1989. Specifika a úskalí překladu, sociokulturní parametry* Jovanky Šotolové. Tyto práce připomínají důležité momenty z historie vydávání překladové literatury a faktory ovlivňující výběr beletrie určené k překladu, s nimiž souvisela i volba jazykových prostředků v překladech.

Zmapování překladatelských i literárních norem jsme v naší práci věnovali značnou pozornost, neboť znalost převládajících tendencí, zejména co se mluvenostních prostředků týče, byla podmínkou adekvátního posouzení analyzovaných překladů.

2.5. Kapitola (5) Kontext české literární tvorby

První část této kapitoly se zaměřuje na období, v němž do českého prostředí pronikala skrze překlad tvorba francouzských naturalistů a zároveň vznikala první česká naturalistická díla, jež šířeji využívala mluvenou češtinu, a v němž se u nás formovaly názory na estetiku naturalismu. Kapitola sleduje, jakým směrem se v českých kritických kruzích vyvíjely debaty o světové i české naturalistické tvorbě. Poukazuje na to, že naturalismus byl na konci 19. a počátkem 20. století částí české literárněkritické veřejnosti přijímán s nevolí a že některá francouzská naturalistická díla u nás narazila na odpor také kvůli jazykové stránce (zejména kvůli své nespisovnosti a výrazné expresivitě).

Je zde rovněž připomenuta tvorba některých osobností české naturalistické prózy, která je charakteristická využitím prostředků mluvené, zvláště obecné češtiny a která mohla potenciálně ovlivnit jazykovou podobu soudobého českého překladu.

Druhá část kapitoly je nástínem vývoje užívání prostředků mluveného jazyka v české próze přibližně od konce 19. století, kdy s nástupem naturalistických tendencí začínají být v některých dílech české beletrie systematictěji uplatňovány prostředky obecné češtiny, do devadesátých let 20. století, kdy je přítomnost stylizované mluvené češtiny (včetně češtiny obecné) v literárním dialogu považována za samozřejmost a napodobení rysů spontánní mluvenosti je rozvinuto natolik, že se stává tvůrčím principem přinejmenším rovnocenným tvorbě přiznávající inspiraci psanosti.

Tato kapitola vycházela z předpokladu, že literární produkce je s překladovou tvorbou v interakci – literární normy domácí tvorby ovlivňují vývoj norem překladatelských a překlady zas mohou působit na podobu normy domácí. Poznatky o domácích literárních normách jsme proto zohlednili při analýze jednotlivých překladů.

2.6. Kapitola (6) Translatologická analýza: literární stylizace Maupassantova dialogu v originále a v překladech

Kapitola se zaměřuje na stylizaci dialogů ve francouzském originále povídky *Ivrogne* a na rozbor stylizace dialogů v jejích pěti českých překladech. Nejdříve jsme se věnovali stylistické analýze zdrojového textu. V analýze jsme se soustředili na prostředky s charakteristikou *familier* („hovorové francouzštiny“) a *populaire* („lidové francouzštiny“) i na dialektismy, a rovněž na různé způsoby užití prvků neslučitelných s vysokým stylem literárního jazyka.

Pozornost jsme věnovali prostředkům mluveného jazyka vyskytujících se ve všech dialozích. Tyto prostředky jsme podrobně klasifikovali. Jejich klasifikace a stylistické hodnocení se opíralo o jazykové příručky (slovníky, gramatiky, studie o normanském dialektu ad.) umožňující posoudit jejich příznakovost (mluvenost) z hlediska doby, kdy povídka vznikla, nebo se alespoň dobovému stylistickému hodnocení těchto prostředků přiblížit. Stylistické charakteristiky byly následně kvantifikovány. Analýzu francouzského originálu jsme uzavřeli charakteristikou Maupassantova stylu vycházející ze získaných statistických údajů.

Další fází byla stylistická analýza jednotlivých překladů. Jazykový materiál překladů byl utříděn na základě stejných principů jako prostředky použité v originále. Analýza překladů rovněž dospěla ke statistickému vyhodnocení stylistických příznaků jazykových prostředků, jež jsme doplnili podrobnými komentáři jednotlivých překladatelských řešení. V komentářích jsme srovnávali překlad s originálem a také jsme provedli vzájemné srovnání jednotlivých překladů. Při charakteristice strategií zvolených překladateli jsme vždy zohlednili kontext doby, v níž překlad vznikl (zejm. dobový přístup k mluvenostním prostředkům v překladové i domácí literatuře, dobovou recepci Maupassantova díla a jeho překladů apod.).

2.7. Kapitola (7) Závěr

V závěru jsme představili výstupy z jednotlivých analýz a shrnuli jsme zde, jak se vyvíjel přístup k překladu prostředků mluveného jazyka ve zkoumaném časovém rozmezí.

3. Shrnutí hlavních zjištění – výstupy z analýz

3.1. Text francouzského originálu (1884)

Těžištěm mluvenosti dialogických pasáží zdrojového textu jsou fonologické varianty mluvené francouzštiny. Hláskoslovné prostředky použité v originále zahrnují prvky charakteristické pro *langue familière* a *langue populaire* (včetně těch, které jsou ve francouzských beletristických textech typicky užívané jako prostředek nápodoby nedbalé mluvy – především elipsy fonémů), ale i jevy nářeční. Ze všech prostředků mluveného jazyka jsou fonologické varianty zastoupeny nejvíce.

Lexikum dialogů je směsí prostředků *langue familière* a *langue populaire*.

V lexiku nejsou zastoupeny dialektismy. Dialektální prostředky (resp. prvky normanského dialektu cauchois) jsme identifikovali v rovině fonologické, autor jich však užívá spíše

náznakově. Proto je text povídky i přes své stáří poměrně dobře srozumitelný dnešnímu francouzskému čtenáři.

Významnou roli v dialogovém partu hraje také mluvená syntax. Postavy Maupassantovy povídky se většinou vyjadřují stručně (stručnost a úsečnost jdou ruku v ruce s úsporností Maupassantova stylu a netýkají se jen promluv postav, ale i řeči autorské). V menší míře se v dialozích vyskytují i rozsáhlejší výpovědi, s jejichž pomocí autor vystihuje neobratnost ve vyjadřování postav (ta je způsobena jednak jejich plebejským původem, jednak jejich alkoholovým opojením).

Všechny uvedené charakteristiky přímých řečí povídky jsou výsledkem autorovy snahy vytvořit realisticky působící dialog a tak dosáhnout přesvědčivé iluze skutečnosti a naplnit Maupassantovo pojetí naturalismu.

3.2. Překlad Pavla Projsy (1902)

Nejstarší z pěti analyzovaných překladů charakterizuje stylistická uhlazenost. Ze srovnávací analýzy vyplynulo, že Projsův překlad ztratil oproti originálu na mluvenosti: prvky mluvené češtiny v podobě hovorových a nespisovných fonologických a morfologických variant zde téměř nezaznaménáme, ač bychom je vzhledem k častému výskytu mluvenostních prostředků v originále očekávali.

Těžištěm mluvenosti je v Projsově překladu expresivní lexikum, (příčemž prostředky obecné češtiny jsou zde zastoupeny poskrovnu) a mluvená syntax (i ta se ovšem projevuje méně výrazně než v originále).

Tímto posunem ke spisovnosti došlo v Projsově překladu k setření příznakových charakteristik sloužících ve zdrojovém textu jako vodítko k interpretaci předlohy. Jak ale vyplynulo z nástinu vývoje normy v českém prostředí, Projsa nepřekládal v rozporu s normou své doby. Jeho překlad má některé společné znaky s překlady lumírovců a nese i rysy dekadentní artistnosti: cílový text je nápadně uhlazenější než originál, styl zdrojového textu uzpůsobil překladatel vlastnímu stylu takřka postrádajícímu znaky mluvenosti. Příklon k adaptační metodě se promítl i do roviny významové – v překladu jsme identifikovali řadu významových posunů, spočívajících ve „volné interpretaci“ předlohy, nebo způsobených vkládáním výrazů či vět, které se v originále nevyskytují.

Výrazné potlačení mluvenosti, speciálně nespisovnosti, mělo ještě další opodstatnění: v domácí literatuře nebylo využití mluvené, a především obecné češtiny běžné. Na konci 19. a na počátku 20. století sice vznikají prózy, v nichž je s nespisovnou, zvláště obecnou češtinou nakládáno odvážněji než v Projsově překladu (např. v povídkách I. Herrmanna a zejména v prózách K. M. Čapka Choda, který je v tomto ohledu označován za průkopníka), obecná čeština je však v této době v české beletrii využívána v omezené míře.

Projsa tedy některé tvůrčí tendence českého realismu a naturalismu spočívající v uplatnění nespisovnosti nezohlednil. Jeho překlad se jeví jako nivelizující. Ze zvyklostí dobové překladové ani domácí literatury však nevybočoval. To, že jeho přístup nebyl, pokud jde o standardizaci jazyka předlohy, ojedinělý, potvrdila i analýza překladu Františka Sekaniny z r. 1910.

3.3. Překlad Františka Sekaniny (1910)

Překlad českého literárního kritika, spisovatele a překladatele Františka Sekaniny také vykazuje nižší míru mluvenosti než originál. V překladu není využit dostatek fonologických a morfologických prostředků mluvené češtiny. V Sekaninově překladu se podobně jako u Projsy projevuje tendence volit v rozporu s originálem prostředky vyšší stylové roviny, které přispívají k větší uhlazenosti překladu.

Těžištěm mluvenosti tohoto překladu je lexikum, jež je však rozmanitější než u Projsy (nápadný je výskyt silně expresivních slov i užití několika dialektálních prvků). Sekanina se také častěji než Projsa uchyluje k mluvenostním prostředkům v rovině fonologické i morfologické. V těchto rovinách jsou použity také dialektismy a oblastní varianty (i když jen v malém množství), jež mají pravděpodobnou souvislost se Sekaninovým moravským původem. Volba expresivnějších prvků zřejmě vychází z jeho popularizačních snah zpřístupnit literaturu široké veřejnosti. Tyto snahy se uplatňovaly především v Sekaninových literárních kritikách.

Je nesporné, že ze stylistického hlediska Sekanina text povídky *Ivrogne* ve svém překladu nivelizoval (dialogy působí uhlazeněji především v pasážích, v nichž překladatel použil prvky typické pro knižní jazyk). Nivelizace spočívající v potlačení mluvenosti má podle všeho stejné důvody jako v případě Projsova překladu. Sekaninův překlad vychází přibližně ve stejné době jako překlad Projsův, tedy v době, v níž užívání mluvenostních prostředků jak v domácí literatuře, tak i v překladech z cizích literatur, nebylo typické.

Přesto nelze považovat metodu Františka Sekaniny a Pavla Projsy za identickou: Sekaninův překlad je ze stylistického hlediska pestřejší, neboť se zde mluvenost znatelněji uplatňuje v rovině fonologické, morfologické i lexikální.

Pokud jde čistě o významovou stránku, u Sekaniny lze pozorovat větší respekt k originálu než u Projsy. Zaznamenáme zde méně významových posunů a méně patrná je i tendence doplňovat do dialogu slova a slovní spojení, jež se ve zdrojovém textu nevyskytují.

3.4. Překlad Viléma Opatrného (1950)

V překladu Viléma Opatrného se vyskytuje znatelně větší množství prostředků mluveného jazyka než v obou překladech z počátku 20. století: Opatrného překlad celkově působí jako mluvenější, expresivnější. Kromě mluveného lexika se zde nápadně uplatňují fonologické (zejména obecně české) prostředky, a to mnohem výrazněji než v obou starších překladech.

Opatrný ve svém překladu pracuje s prostředky autentické mluvy odvážněji než jeho předchůdci proto, že v soudobých překladech i domácí literatuře bylo užití mluvené češtiny (včetně obecně českých prostředků) obvyklejší než na počátku století: v domácí literatuře se mluvená a především obecná čeština stává běžnější přibližně od dvacátých a třicátých let 20. století (patrné je to například v tvorbě Jaroslava Haška, Karla Čapka, Karla Poláčka ad.). Také estetická norma překladu již v období mezi dvěma válkami připouští užívání neotřelých a barvitých prostředků včetně prvků mluveného jazyka (projevuje se to v překladech pořizovaných překladateli Fischerovy školy).

Při srovnání překladu s originálem však vyplynulo, že Opatrný mohl volit v některých pasážích ještě expresivnější a méně spisovné prostředky. Tak by lépe vynikla spontánnost vyjadřování postav, kterou můžeme pozorovat v originále. Větší snaha o vystižení autenticity

projevu postav je patrnější v novějším překladu Lud'ka Kárla. Menší odvahu Opatrného užívat nespisovné a expresivní prvky lze částečně vysvětlit dobovou estetickou normou, obecně nepřející uměleckým experimentům, a s ní souvisejícím jazykovým konzervatismem, ovlivňujícím literární a překladatelskou produkci první poloviny padesátých let 20. století.

3.5. Překlad Lud'ka Kárla (1961)

Analýza překladu Lud'ka Kárla z roku 1961 přinesla zjištění, že v Kárlově podání se ze všech zkoumaných českých překladů uplatňuje nejvíce prostředků mluveného jazyka a že je tento překlad nejexpresivnější. V duchu mluvenosti či spíše nespisovnosti přeložil Kárl i titul povídky, zvolil název *Ožrala*, zatímco ostatní překladatelé upřednostnili název *Opilec* (který lépe odpovídá francouzskému výrazu *ivrogne*).

Ke stylizaci autentické mluvy užíval Kárl stejně jako ostatní překladatelé nejčastěji lexikum, v jeho překladu jsme přitom identifikovali nejvíce obecně českých výrazů. Některé z těchto prostředků jsou silně expresivní a navíc vykazují vyšší stupeň expresivity než ty, které použil Kárlův „předchůdce“ Opatrný.

Také fonologické prostředky mluvené češtiny se zde uplatňují výrazněji než v předešlých překladech. Jen počet morfologických variant je nižší než u Opatrného. Nižší počet morfologických mluvenostních prvků však vyvažuje vyšší frekvence obecně českého lexika a fonologických prostředků mluvené češtiny.

O Kárlově překladu lze prohlásit, že je ze všech pěti analyzovaných překladů psán „nejmluvenějším“ jazykem a že se počtem prvků mluveného jazyka, ale i mírou expresivity nejvíce blíží originálu. Hojnost těchto prostředků a vyšší expresivitu, jež je výraznější než v překladu Opatrného i Melanové, jsme odůvodnili působením dobové estetické normy.

Jak v překladové, tak v domácí literatuře se na konci padesátých a zejména v průběhu šedesátých let 20. století prosadil trend používat nespisovnou češtinu jako součást uměleckého vyjádření. Nespisovnost byla totiž významným zdrojem inovace literárního textu. Popisovaný trend byl součástí dobových politických a kulturních proměn přinášejících k nám skrze překlad ze západní (zejména anglosaské) literatury nové umělecké formy, založené mimo jiné na experimentování s jazykem. Jazyk překladu pomohl překonat jazykový konzervatismus předchozího období (především první poloviny padesátých let). Součástí popisovaného trendu šedesátých let byl i překlad Lud'ka Kárla.

Analýza Kárlova překladu odhalila, že jeho autor měl tendenci občas vkládat do přímé řeči postav výrazy, případně věty v originále se nevyskytující, které měly posílit expresivní vyznění textu. Ve snaze vystihnout autenticitu spontánního projevu postav se Kárl místy uchyluje k nejrůznějším významovým úpravám předlohy. Posuny vzniklé těmito úpravami však nejsou významné a celkový smysl sdělení nemění.

3.6. Překlad Dany Melanové (1997)

Překlad Dany Melanové z roku 1997 se vyznačuje poměrně výraznou expresivitou, pokud jde o volbu lexika. Najdeme v něm obecně české výrazy, z nichž mnohé patří ke slovům hanlivým a zhrubělým. Překlad je charakteristický i poměrně velkým množstvím kontaktních prvků. Uplatnění zde nacházejí fonologické a morfologické varianty obecné češtiny, i když obecně české koncovky jsou zde zastoupeny v menším množství. Charakter variant mluvené češtiny je ve verzi Melanové obdobný jako v obou poválečných překladech.

Z podrobného srovnání verze Melanové s oběma zmíněnými překlady vyplynulo, že její a Opatrného překlad se celkovým počtem mluvenostních variant takřka vyrovnají, zatímco v Kárlově překladu je počet mluvenostních prostředků značně vyšší než u Melanové. Verze Melanové však celkově vyznívá „mluveněji“ než překlad Opatrného, neboť obsahuje expresivnější lexikum. Prostřednictvím syntaktických prostředků Melanová také zdařile napodobuje autentickou mluvu a vystihuje úspornost Maupassantova stylu. Překladatelka navíc věrně reprodukuje význam předlohy, takřka se neuchyluje k významovým odchýlkám.

V jejím překladu je nespisovnost exponována méně než u Kárla. V Kárlově textu najdeme více prostředků mluvenosti zejména v rovině fonologické a lexikální, přičemž v tomto starším překladu z šedesátých let je zastoupeno více obecně českých výrazů. Melanová byla tedy ve volbě mluvenostních prostředků umírněnější než Kárl.

V jejím překladu jsme rovněž zaznamenali míšení spisovných a nespisovných variant, a to i uvnitř jedné věty. Podobné kolísání mezi spisovností a nespisovností jsme pozorovali i u Opatrného a Kárla. Melanová se však k určitému typu spisovných zakončení uchyluje pravidelněji než oba její předchůdci. Důsledně užívá spisovné tvary sloves *platím*, *vím* a zájmen *čím*, *tím*, jejichž nespisovným protějškem je krácená varianta. Příklon ke spisovnosti v tomto případě odůvodnila sama překladatelka tím, že nechtěla „zahltit“ text překladu nespisovností a setřít z něj tak rys staršího textu pocházejícího z druhé poloviny 19. století.

Překlad Melanové vzniká v době (tedy na sklonku devadesátých let 20. století), kdy je sice v české literatuře zcela běžně využívána široká škála prostředků nespisovné češtiny, mluvenost v překladu ani v beletrii ale již nepředstavuje takový boom jako v šedesátých letech. A právě z toho důvodu překladatelka s mluvenostními prostředky na rozdíl od Kárla v takové míře neexperimentuje.

Není ovšem možné tvrdit, že Melanová je vůči mluvenému jazyku zdrženlivá. Spisovnost a nespisovnost jsou v její verzi povídky citlivě vybalancovány. Její překlad je určitým kompromisem, snahou najít východisko ze situace, kdy je nutné odpovídajícími prostředky charakterizovat komunikační situaci v povídce (rozhovor opilých rybářů ve venkovské putyce) a zároveň jí ponechat patinu příběhu odehrávajícího se v 19. století.

4. Závěrečné shrnutí, přínos práce, výhledy

Větší či menší expresivita jednotlivých překladů je odrazem nejen idiolektu překladatelů (v tomto případě jejich individuálních preferencí, pokud jde o volbu prostředků mluveného jazyka), ale i dobové estetické normy. Její vliv vyšel najevo zejména při srovnání časově od sebe vzdálených překladů, mezi nimiž můžeme pozorovat podstatné rozdíly, co se týče využití mluvenostních prostředků.

Výsledkem naší analýzy je zjištění, že každý z pěti zkoumaných překladů je produktem své doby. O žádném z nich nelze říci, že by se z hlediska mluvenosti vymykal dobovým normám.

Překlady analyzované v naší práci jsou ukázkou toho, jak se pohled na mluvenost v překladu v průběhu času vyvíjel. V překladech povídky *Ivrogne* z počátku 20. století (a zejména v jejím prvním překladu z r. 1902) jsme mohli pozorovat výraznou standardizaci mluvenostních prostředků dialogů. Tento přístup se sice může z dnešního hlediska jevit jako nepřijatelný, v dané době ovšem nebyl ojedinělý, ba spíše častý a pravděpodobně vyhovoval

soudobému vkusu čtenáře. Naproti tomu v překladech vydaných po roce 1945 (zejména v překladu z let šedesátých) byla snaha o vystižení autentické stylizace mluvenosti, spočívající v užití mnohem širšího rejstříku prostředků včetně těch nespisovných, výraznější. Poválečné překlady analyzované povídky tedy reflektovaly stylistické rysy originálu adekvátněji než překlady z počátku století.

V naší analýze jsme také zaznamenali, že francouzský originál povídky *Ivrogne* nečiní co do srozumitelnosti ani současnému francouzskému čtenáři větší problém. Avšak některé pasáže nasycené větším množstvím mluvenostních prostředků nebyly překladateli správně pochopeny, svedly je k chybné interpretaci, a tím pádem došlo k významovým posunům.

Poznání, k němuž jsme v disertační práci dospěli, není pouze výsledkem analýzy námátkou vybraných pasáží z jednotlivých překladů povídky *Ivrogne*, ale výstupem detailního rozboru prostředků mluvenosti vyskytujících se ve všech dialogích v originálu a v jeho pěti českých překladech. Práce interpretuje jednotlivé jazykové jevy v kontextu doby, v níž překlady vznikly. Zachycuje také výrazné překladatelské tendence českého uměleckého překladu, jež se uplatňovaly při převodu mluvenostních prostředků v průběhu téměř sta let. Rovněž zaznamenává souvislosti mezi překladovou a českou domácí tvorbou, pokud jde o stylizaci autentické mluvy v literárních textech vydávaných ve zkoumaném časovém rozmezí.

Závěry naší práce by mohly být upřesněny analýzou překladů jiných děl (ať už z francouzské, či jiné literatury), v nichž je ve značné míře využit mluvený jazyk. Výstupy naší práce by mohl relativizovat také podrobnější výzkum, zaměřující se na to, do jaké míry cenzura a redakční praxe ovlivňovaly spisovnost či nespisovnost v překladu.

5. Výběrová bibliografie

Prameny

- MAUPASSANT, Guy de. L'Ivrogne. In FORESTIER, Louis (ed.). *Contes et nouvelles*. Sv. 2. Paris: Gallimard, 1979, s. 95–99.
- MAUPASSANT, Guy de. Opilec. In *Ďábel a jiné povídky*. Přel. Dana Melanová. Praha: Odeon, 1997, s. 184–190.
- MAUPASSANT, Guy de. Opilec. In *Povídky dne i noci*. Přel. František Sekanina. Praha: Jos. R. Vilímek, 1910, s. 48–54.
- MAUPASSANT, Guy de. Opilec. In *Příběhy*. Přel. Vilém Opatrný. Praha: Práce, 1950, s. 233–238.
- MAUPASSANT, Guy de. Opilec. In *Sám a sám*. Přel. Pavel Projsa. Praha: J. Otto, 1902, s. 115–122.
- MAUPASSANT, Guy de. Ožrala. In *Slečna Fifi a jiné povídky*. Přel. Luděk Kárl. Praha: SNKLU, 1961, s. 365–369.

Sekundární literatura

- ALBALADEJO MARTÍNEZ, Juan Antonio. *La literatura marcada: Problemas de traducción y recepción ejemplificados a través del teatro popular vienés*. Soria: Diputación Provincial de Soria, 2012. 350 s.
- BERMEL, Neil. Střídání kódů či míšení jazykových prostředků? (K popisu dialogu v české beletrii). *Naše řeč*. 2001, roč. 84, č. 1. [online]. [cit. 2015-10-02].
Dostupné z <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7600>>.
- BĚLIČ, Jaromír. *Sedm kapitol o češtině. Příspěvky k problematice národního jazyka*. Praha: SPN, 1955. 147 s.
- BLANCHE-BENVENISTE, Claire. *Le français parlé. Études grammaticales*. Paris: Centre National de la Recherche Scientifique, 1990. 292 s.
- BUTTLER, Anthony, S. G.: *Les parlers dialectaux et populaires dans l'œuvre de Guy de Maupassant*. Genève: Librairie E. Droz; Paris: Librairie Minard, 1962. 202 s.
- ČECH, Pavel. *Francouzsko-české vztahy v oblasti překladu (1945–1953)*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. 386 s.
- ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANNOVÁ, Jana (eds.). *Mluvená čeština. Hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011. 491 s.
- DOKULIL, Miloš. Vývojové tendence časování v současné češtině. In *O češtině pro Čechy*. Praha: Orbis, 1960, s. 192–221.
- DRSKOVÁ, Kateřina. *České překlady francouzské literatury (1960–1969)*. České Budějovice: Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis; Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2010. 210 s.

- DRSKOVÁ, Kateřina. K problémům stylistické ekvivalence v českých překladech románů francouzského spisovatele Louise-Ferdinanda Céline. In VALCEROVÁ, Anna (ed.). *Acta facultatis philosophicae universitatis prešoviensis. Vztahy a súvislosti v umeleckom preklade, 21*. Prešov: Prešovská univerzita, Filozofická fakulta, 2007, s. 69–81.
- DVOŘÁK, Emil. *Přechodníkové konstrukce v nové češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1983. 152 s.
- FUNDOVÁ, Marie. K počátkům pronikání obecné češtiny do jazyka české prózy. *Naše řeč*. 1965, roč. 48, č. 1. [online]. [cit. 2015-04-26].
Dostupné z <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5093>>.
- GADET, Françoise. *Le français populaire*. Paris: Presses universitaires de France, 1992. 125 s.
- GADET Françoise. Niveaux de langue et variaton intrinsèque. In BENSIMON, Paul. (ed.). *Palimpsestes 10: Niveaux de langue et registres de la traduction*. Paris: Presses de la Sorbonne Nouvelle, 1996, s. 17–40.
- GREVISSE, Maurice. *Le bon usage*. Gembloux: Éditions J. Duculot, 1969. 1228 s.
- HAMAN, Aleš. K. M. Čapek-Chod a český naturalismus. *Česká literatura*. 1969, roč. 17, č. 4, s. 348–360.
- HAMAN, Aleš. *Nástin dějin české literární kritiky*. Jinočany: H & H, 2000. 131 s.
- HAUSENBLAS, Karel. Čeština v dílech slovesného umění. *Naše řeč*. 1969, roč. 52, č. 2–3. [online]. [cit. 2015-04-26].
Dostupné z <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=5439>>.
- HEWSON, Lance: *An approach to translation criticism*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Pub. Co., 2011. 282 s.
- HEWSON, Lance. Le niveau de langue repère. In BENSIMON, Paul (ed.). *Palimpsestes 10: Niveaux de langue et registres de la traduction*. Paris: Presses de la Sorbonne Nouvelle, 1996, s. 77–92.
- HOFFMANNOVÁ, Jana; MÜLLEROVÁ, Olga (eds.). *Čeština v dialogu generací*. Praha: Academia, 2007. 455 s.
- HORÁLEK, Karel. Měnit či neměnit jazyk klasiků? (K otázce textových úprav starších spisovatelů). *Slovo a slovesnost*. 1956, roč. 17, č. 1., s. 48–50.
- HRALA, Milan (ed.). *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. 271 s.
- HRZALOVÁ, Hana. *Z historie sporů o naturalismus a realismus. Osmdesátá a devadesátá léta*. [S. n.] 1965. 232 s.
- CHMELOVÁ (SVOBODOVÁ) Jitka. K funkčnímu rozvrstvení francouzštiny a češtiny. In *A.U.XVII Nov. Prag., Sborník statí o jazyce a překládání*. Praha: USL, 1974, s. 137–159.
- JANOUSHKOVCOVÁ, Radka. *Literární stylizace mluvenosti jako problém překladu (francouzština a čeština)*. Praha: 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav Translatologie. Ved. Šotolová, Jovanka.
- KRÁLOVÁ, Jana. Translation studies in the first years of Slovo a slovesnost (SAS). In KRÁLOVÁ, Jana; RUBÁŠ, Stanislav (eds.). *Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Translatologica Pragensia*. Praha: Karolinum, 2011, č. 8, s. 115–122.
- KUFNEROVÁ, Zlata. *Překládání a čeština*. Jinočany: H & H, 1994. 260 s.
- LEVÝ, Jiří. *České theorie překladu*. Praha: SNKLU, 1957. 947 s.

- MAREŠ, Petr. Mezi spisovnou a obecnou češtinou. K užívání jazyka v současné české próze. *Slavia, časopis pro slovanskou filologii*. 2008, roč. 77, s. 111–123.
- MAREŠ, Petr. Spisovná a nespisovná čeština v umělecké literatuře. In JANČÁKOVÁ, Jana; KOMÁREK, Miroslav; ULIČNÝ, Oldřich (eds.). *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993: sborník z olomoucké konference, 23.–27. 8. 1993*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1995, s. 233–240.
- MAUPASSANT, Guy de; FORESTIER, Louis. (ed.). *Contes et nouvelles*. Sv. 2. Paris: Gallimard, 1979. 1824 s.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan. Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty. In ČERVENKA, Miroslav; JANKOVIČ, Milan (eds.). *Jan Mukařovský: Studie I*. Brno: Host, 2000, s. 81–148.
- MULLER, Marie Sylvine: Langue familière, parler populaire, particularisme régional dans le „Saturday Night and Sunday Morning“ d’Alan Sillitoe et sa traduction française. In BENSIMON, Paul (ed.). *Palimpsestes 10: Niveaux de langue et registres de la traduction*. Paris: Presses de la Sorbonne Nouvelle, 1996, s. 49–75.
- MÜLLEROVÁ, Olga; HOFFMANNOVÁ, Jana. Čeština spisovná, hovorová, obecná ... a hlavně mluvená (v současné komunikaci a v současném výzkumu). *Slovo a slovesnost*. 1997, roč. 58, č. 1, s. 42–54.
- PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia 2007. 683 s.
- POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975. 293 s.
- RUBÁŠ, Stanislav. (ed.). *Slovo za slovom: s prekladateli o prekládání*. Praha: Academia, 2012. 450 s.
- SGALL, Petr; HRONEK, Jiří. *Čeština bez příkras*. Praha: Jinočany H&H, 1992. 181 s.
- SCHEJBALOVÁ, Zdeňka. Dialektové a hovorové jazykové prvky v překladech G. de Maupassanta. In BILOVESKÝ, Vladimír. PLIEŠOVSKÁ, Ľubica (eds.). *Vedecká konference Preklad a tlmočenie 9 „Kontrastívne štúdium textov a prekladateľská prax“*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2010, s. 104–114.
- STICH, Alexandr. Česká jazykověda a jazyková kultura za půlstoletí. *Naše řeč*. 1968, roč. 29, č. 3, s. 255–259.
- STICH, Alexandr. K obecné češtině v současné krásné próze (Ota Pavel). *Naše řeč*. 1975, roč. 58, č. 4, s. 215–223.
- ŠOTOLOVÁ, Jovanka. *Apocalypse bébé – Dítě Apokalypsy*. 2012. Rozpracovaná studie.
- ŠOTOLOVÁ, Jovanka. *Překlad literárního díla z francouzštiny do češtiny po roce 1989. Specifika a úskalí překlada, sociokulturní parametry*. Praha: 2015. Disertační práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie. Ved. Rubáš, Stanislav.
- TOMÁŠEK, Martin. *Labyrintem K. M. Čapka-Choda*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2006. 140 s.
- TOURY, Gideon. The nature and Role of Norms in Translation. In *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 1995, s. 53–69.
- TRUHLÁŘOVÁ, JANA. *Krátká próza Guy de Maupassanta: kompoziční a typologická analýza*. Bratislava: Veda, 1999. 171 s.
- VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Devět kapitol o novějším románu francouzském*. Praha: Bursík & Kohout, 1900. 167 s.